

Paul Van Damme

Wit-Zwart in Zwart-Wit. Samen en toch apart: foto's en verhalen uit Belgisch-Congo.

Borgerhoff & Lamberigts, 199 pp. (ISBN 9789463932264)

Geeraerts. De Jef. Gangreen 1, 2, 3, 4,... weg uit de *Vlaamsche literatuurcanon*. Eindelijk. Vuilschrijver nummer 1. Blijkt geen teken des tijds, die verwijdering want de beslissing zou al vorig jaar genomen zijn. Was ooit in de canon gemikt omdat hij toevallig net voor het afsluiten van de lijst gestorven was. Een eerbetoon als een ander. Wat mij betreft, val je zo onnodig mensen lastig met 'literatuur' die er geen is. In zijn boeken neukt hij voorwerpen, sujetten. In het Frans klinkt het gevatter en beter. Zwarte madammen. Niets meer, niets minder. Ben zelf nooit voorbij pagina 57 van Gangreen 1 geraakt. Drie keer geprobeerd. Drie keer blijven steken op dezelfde pagina. Het orgasme te veel ?

Soit. Wat nu voorligt, illustreert op een braver manier de tijdsgeest waarin Geeraerts actief was. Kon hij het helpen ? Ik denk het wel. Libido boven ethiek. 'k Weet niet wat Leopold de tweede dreef. Libido was ook zijn *primum movens* (getuige zijn vele niet officieel geregistreerde nazaten). Maar in 'de' Congo was hij zelf nooit. En toch was wat onze voorouders, de kolonialen in zijn dienst en nadien in die van het land, dreef niet altijd even kosher. Laat staan katholiek.

Die geschiedenis kleurde ooit donkerrood. Mijn goeie vriend Daniel Van Groeneweghen beschreef het al jaren terug in zijn Rood Rubber-verhaal. Hij werd gelijk *persona non grata*. Majesteitsschennis. Gelukkig beschreven Amerikaanse geschiedkundigen ook de gruwel die toendertijd de zwarte bevolking moest 'motiveren' om voldoende rubber te tappen in het bos om zodoende hun belastingen te betalen. Zij konden de geschiedenis correct be- tot herschrijven zonder inmenging van het Belgische hof. En langzamerhand groeide het besef dat onze koloniale periode (*sensu lato*, dus zeker inclusief de Leopold II-periode) niet zo glansrijk was als men ons altijd had willen doen geloven.

Het boek dat nu voorligt, heeft geen kleur. Alles is in zwart/wit gezet. Maar het bekent wel kleur.

Kleine (of net niet) opmerking. Als we wat hier in het boek afgebeeld staat enkel door onze hedendaagse bril zouden bekijken, dreigen we een en ander door een.. verkleurde bril te bekijken.

Het boek geeft een inblik (of zo iets) in hoe de kolonialen toendertijd toekeken op... neerkeken ook... op hun zwarte medemens. Maar... kunnen we hen dat nu echt ten kwade duiden? Is niet iedereen 'kind van zijn/haar/x tijd'? Sommige foto's zijn in scène gezet. Anderen geven een *tranche de vie* weer. De voorpagina is wel confronterend en geeft gelijk de teneur van het boek aan. Een zwart kindje zit in een vogelkooi. Het speelkameraadje of eerder speeltje van de twee witte kindjes die aan beide zijden van de kooi zitten? Voor hen 'onschuldig' vertier, voor ons nu een symbool van hoe fout die periode wel was. De zwarte medemens als (halve) wilde die beschaafd moest worden. Die niet in staat was om vreedzaam samen te leven, en gepacificeerd moest worden. Lui was ie ook, en dus moest hij werkethiek bijgebracht worden. In Hitler-Duitsland had men een naam voor dit soort mensen: der *Untermensch*. Het is nu wel duidelijk dat Duitsland niet als enige land patent had op dit soort gedachtengoed. Het 'Westen' of rijke noorden zag zichzelf heel lang als maat der dingen, en de anderen als inferieur. Zag of... ziet zichzelf nog altijd als dusdanig. En om een en ander een kleur mee te geven: de witte mens beschouwt zich als superieur. En tracht dus, tot bewijs van het tegendeel, zijn machtspositie vast te houden, te consolideren en tegen alle nieuw-opkomende economische en politieke 'groot'-machten te verdedigen. *Time will tell* hoe dit zal eindigen....

Wit-Zwart in Zwart-Wit, dus. Ondertitel: Samen en toch apart: foto's en verhalen uit Belgisch-Congo. Een heerlijk boek, vind ik. Begrijp mij echter niet verkeerd. De teneur zoals hierboven ingeleid is schrijnend, maar de centrale these van het boek wordt op een prachtige, visuele wijze uitgewerkt. Zoals op de achterflap vermeld: 'De auteur zocht [...] in binnenlandse en buitenlandse archieven [...] naar de allerbeste foto's rond één thema: de verhouding tussen blank en zwart, samen op een foto. [...] En de auteur verbond die foto's met verhalen en duiding – ze vertegenwoordigen immers de feiten, het tijdsbeeld, het superioriteitsgevoel van de kolonisator en de schrijnend ongelijke verhoudingen'. De auteur is niet aan zijn proefstuk vermits hij eerder al 'boeken schreef over spotprenten en hoe die de geschiedenis van België en de oorlog weerspiegelden'.

De foto's zijn gegroepeerd in 11 hoofdstukjes, 11 thema's met telkens wervende titels. *Tintin au Congo* was te verwachten. Andere zijn onverwacht en intrigerend: Lourdes ligt in Congo, of Vele 'zwarte' handen maken licht werk... In elk geval zetten zij aan tot doorbladeren, en kijken en lezen. Ik ben zelf niet louter een familienaamgenoot maar ook ongeveer een leeftijdsgenoot van de auteur. En ook ik heb de koloniale periode niet 'actief' meegemaakt. Ik ken 'de Congo' enkel van mijn uitgebreide postzegelcollectie en de Liebig-chromo's. En door de verhalen van mijn oud-koloniale lesgevers. Eerst een turnleraar op het college, dan een aantal proffen aan de universiteit. De meesten zijn ondertussen gestorven, een enkeling overleeft nog. Bijna allemaal droegen ze een geïdealiseerd beeld uit van wat zij hadden gedaan tot teweeggebracht in onze kroonkolonie. De turnleraar in kwestie, Zaman geheten (klinkt eerder als de naam voor een detectiveverhaal, of een Turkse oppositiekrant), bracht niet enkel zijn drilcultuur mee uit Congo, maar ook een resem zwart-

wit filmpjes ter illustratie van zijn exploten. Dit boek hier ligt in het verlengde van wat ik mij van die filmpjes en verhalen herinner. De Belg als brenger van ontwikkeling, de zwarte als dankbare ontvanger van de goede boodschap. Alleen: vanuit een ander perspectief bekeken, en wetende wat we nu (denken te) weten, illustreren de vele foto's een andere realiteit, die inderdaad minder fraai is, maar wel reëel. Kritisch te bekijken dus, maar niet noodzakelijk te veroordelen. Tijdsgeest blijft belangrijk. Ontkenning of veroordeling ervan mag geen aanleiding zijn om alles wat toen gebeurd is over dezelfde kam te scheren. De excessen waren fout, heel fout, en de daders van toen wisten dat ook wel al. Alleen werd een en ander vergoelijkt en onder de mat geveegd. Ofwel verantwoord vanuit de eigen lust (zie Geeraerts), of andere emoties. Andere gedragingen en gebeurtenissen zijn minder gemakkelijk te duiden, laat staan te veroordelen. Zij verdienen nuancering, en... begrip. Wat blijft is een beeld van de ongelijke verhouding tussen de kolonisor(-uitbouter) en de gekoloniseerde-uitgebute. En dat wordt hier 150 keer geïllustreerd en in tekst bevraagd tot geduid in zwart/wit. Op (bijna) iedere foto staat minstens een zwarte en een witte mens. Sommige beelden zijn schokkend, andere in hun 'onschuld' toch confronterend. *Little did they/some know* moet je haast denken...

De foto's beslaan de ganse periode van het prille begin tot het einde van de koloniale periode zestig jaar terug. En dit einde wordt treffend geïllustreerd door de iconische foto die toont hoe een wegrennende Congolees net het ceremoniële zwaard van Koning Boudewijn, rechtstaande in de open wagen waarmee hij in de hoofdstad werd rondgereden ter gelegenheid van de onafhankelijkheidsvieringen, heeft weggegrist uit die wagen. De cirkel was rond. De Congolese geschiedenis kon herbeginnen.

Dit boek is een *must-see* en tevens een *must-read* en dit niet enkel voor mensen die geïnteresseerd zijn in onze 'Vaderlandsche' geschiedenis, of die meer willen weten over 'hoe dat nu zit met dat koloniale verleden van ons'. Wit-Zwart helpt zeker een en ander te duiden en te begrijpen. En is een van de boeken die ons zal helpen om de dikwijls hoogoplaaiende discussies tussen voor- en tegenstanders van Leopold II, en de *Black lives matter*-gevoelens te interpreteren en te plaatsen. Hiertoe helpen, naast de foto's-cum-uitleg, de uitgebreide literatuurlijst, een index met instellingen en personen- en plaatsnamen, en een paar pagina's eindnoten.

Geniet, maar met mate, zou ik zeggen, en hou vooral in gedachten dat 'de koloniaal' niet bestond. Een zekere uitbuitingslogica, waar grote bedrijven hun eigen belangen verdedigden hierin gesteund door de politiek, daarentegen wel. En die logica vond zijn oorsprong in het westen of het noorden zou u wilt, en dus ook in België en plaatste ook hier de bourgeoisie tegenover de werkende klasse, wit tegenover wit, Franstalig tegenover Vlaming én Waal, alleen is dit laatste moeilijker in beeld te brengen...

Patrick Van Damme

Gent, 16 juli 2020